

⁶ Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія / В. К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 15.

⁷ Костенко Г. Ф. Вказана праця. – С. 5.

⁸ Див.: Ліпкан В. Тероризм і національна безпека України / Володимир Ліпкан. – К.: Знання, 2000. – 184 с.; Ліпкан В. А. Борьба с терроризмом / В. А. Ліпкан, Д. Й. Никифорчук, М. М. Руденко. – К.: Знання, 2002. – 254 с.; Емельянов В. П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование / В. П. Емельянов. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 291 с.; Ліпкан В. А. По той бік добра і зла / В. А. Ліпкан // Міліція України. – 2002. – № 10. – С. 28 – 29; Антипенко В. Ф. Борьба с современным терроризмом международно-правовые подходы / В. Ф. Антипенко. – К.: НБУВ, Юнона-М, 2002. – 723 с.

⁹ Ліпкан В. А. Матриця: Проблеми свободи у матриці / В. А. Ліпкан // Міліція України. – 2002. – № 2. – С. 26–27.

¹⁰ Там само. – С. 27.

¹¹ Безопасность России: правовые, социально-экономические и научно-технические аспекты. основополагающие государственные документы. – М.: МГФ «Знание», 1999. – Ч. 1. – С. 117.

Резюме

Стаття присвячена розкриттю терористичної діяльності, яка в умовах сучасних геополітичних, національно-етнічних і соціально-економічних реалій у світі стала одним із основних чинників, що визначають як глобальну безпеку, так і національну безпеку багатьох держав. У даному контексті визначено поняття «загроза», виокремлено його ознаки.

Ключові слова: тероризм, національна безпека, акт державного терору, адекватна реакція на небезпеку, сучасна система моніторингу, безпекогенні чинники.

Резюме

Статья посвящена раскрытию террористической деятельности, которая в условиях современных геополитических, национально-этнических и социально-экономических реалий в мире превратилась в одну из основных составляющих, которые определяют как глобальную безопасность, так и национальную безопасность многих государств. В этом контексте определено понятие «угроза», выделены его признаки.

Ключевые слова: терроризм, национальная безопасность, акт государственного террора, адекватная реакция на безопасность, современная система мониторинга, безопасносгенные составляющие.

Summary

This article is devoted to uncovering the terrorist activity, what in today geopolitical, national-entice and social-economic reality is the main causes, which defined as a global safety and a national safety a lot of government. In this contest was been defined notion «threat», distinguished its characteristics.

Key words. Terrorism, national safety, act of a government terror, reaction on danger, modern monitoring system, providing a safety.

Отримано 23.11.2010

К. Б. МАРИСЮК

Костянтин Богданович Марисюк, кандидат юридичних наук, доцент Львівського національного університету імені Івана Франка МОН України

ПИТАННЯ МАЙНОВИХ ПОКАРАНЬ В ОСНОВНИХ ЗАСАДАХ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА СОЮЗУ РСР І СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІК 1924 р.

Перед історико-теоретичними дисциплінами у системі юридичних наук сьогодні постає важливе завдання з оновлення свого змісту, переорієнтації на дослідження державно-правової реальності під кутом загальноновизначених взірців демократії, функціонування соціальної і правової державності, механізмів забезпечення та захисту прав і свобод людини.

Для цього теоретики та історики держави і права повинні критично переосмислити ті напрацювання, що були зроблені в попередній період, запропонувати нові підходи до розв'язання актуальних проблем та шляхи їх вирішення.

На вирішення зазначених вище завдань й спрямовано цю публікацію, а точніше на переосмислення суті майнових покарань, передбачених у Основних засадах кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1924 р.

Питаннями зазначеного нормативно-правового акта займались доволі багато науковців, наприклад, А. Герцензон, А. Гюнтер, П. Мішутін та ін., однак вони акцентували свою увагу або на основних інститутах

кримінального права того часу загалом, або на його окремих питаннях, приділяючи доволі мало уваги проблемі покарань. Спеціальних досліджень питання кримінальних покарань, закріплених у Основних засадах кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1924 р. загалом, а тим більше – майнових покарань, досі не проводилось.

Автор усвідомлює, що в межах однієї короткої публікації неможливо повною мірою висвітлити всі проблемні аспекти задекларованої теми, тому зосередить свою увагу на найважливіших, з його точки зору, питаннях, залишивши всі інші для наступних публікацій.

У зв'язку з утворенням 30 грудня 1922 р. СРСР, було розроблено і прийнято 31 грудня 1924 р. загальносоюзне кримінальне законодавство під назвою Основні засади кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1924 р., основним завданням яких було встановлення єдності кримінально-правової політики і єдиної законності на всій території СРСР¹. Саме тому у них акумулювались єдині для всієї федеративної держави принципи, поняття й інститути кримінального права².

Варто зазначити, що ще навесні 1924 р. Комісія ЦВК СРСР, створена для розробки законопроектів у відповідності з Конституцією СРСР 1924 р., розробила перший проект Основних засад кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік. Очолював цю комісію Д. Курський. Станом на середину 1924 р. мали місце три проекти Основних засад, дещо відмінних один від одного: в редакції згаданої Конституційної комісії, в редакції Комісії законодавчих пропозицій та в редакції РНК СРСР.

Введені в дію Основні засади 1924 р. склалися з Вступних положень (преамбули) і чотирьох розділів, які містили 39 статей.

Цікаво, що у зазначеному нормативно-правовому акті відмовилися від терміну «покарання», замінивши його поняттям «заходи соціального захисту судово-виправного характеру»³. Згадана зміна термінів, за словами П. Мішутіна, була пов'язана з «прагненням законодавця підкреслити прагнення до відмови радянського кримінального права від помсти як мети покарання»⁴. На цьому наголошував і А. Гюнтер⁵.

У ст. 13 Основних засад передбачено 14 видів заходів соціального захисту судово-виправного характеру, що розташовано від найбільш тяжких до найменш тяжких. Аналізуючи згаданий вище перелік можна дійти до чіткого висновку, що законодавець визнавав найбільш тяжкими покарання, що посягали на особу засудженого (наприклад, позбавлення волі з суворою ізоляцією, позбавлення волі без суворої ізоляції, обмеження прав, видалення за межі СРСР на певний строк та ін.), тоді як майнові покарання займали додаткове, допоміжне місце⁶.

Про місце майнових покарань у структурі покарань, передбачених Основними засадами, свідчить і той факт, що конфіскація майна та штраф (а лише ці два покарання з переліку повною мірою можна віднести до майнових) займали відповідно 12 та 13-те місця, випереджаючи лише попередження. Звернемо увагу на згадані вище майнові покарання.

Конфіскація майна. Основні засади 1924 р., щодо конфіскації майна закріплювали положення, згідно з яким конфіскація майна полягала у примусовому безоплатному відчуженні на користь держави всього чи точно визначеної судом частини майна засудженого⁷.

Власне, за правильним твердженням М. Ісаєва, в Основних засадах у питаннях конфіскації майна не було нового слова, окрім відтворення положень КК 1922 р.⁸.

Конфіскація в якості як основного, так і додаткового заходу соціального захисту могла застосовуватись лише у точно перелічених у законі випадках за вчинення державних, військових, найважливіших службових і господарських злочинів, а також в інших випадках, встановлених у порядку законодавства Союзу РСР (ст. 25)⁹.

Відповідно до ст. 25, конфіскації майна не підлягали предмети домашнього вжитку предмети, необхідні для засудженого і його сім'ї, а також ті, що були засобом для існування, знаряддя дрібного кустарного, ремісницького чи сільськогосподарського виробництва¹⁰. Визначаючи значущість наведеного вище припису, можна процитувати слова З. Тадевосяна, який навіть у 1978 р. вважав, що закріплення такого роду норм у «Основних засадах» «відобразило класовий підхід до визначення видів покарання і їх змісту, а також було прикладом послідовного демократизму і соціалістичного гуманізму радянського права»¹¹.

При конфіскації майна держава не несла відповідальності за обтяжувачими майно боргами і зобов'язаннями, якщо такі виникли після вжиття слідчими або судовими органами заходів з охорони майна і до того ж без згоди органу, який вжив заходів охорони цього майна (ст. 26)¹². Що до претензій, які підлягали задоволенню, то держава відповідала за них лише у межах активів, тобто конфіскованого майна¹³.

При постановленні судом вироку про конфіскацію майна там мало зазначатися, чи конфіскується все майно, чи його частина. В останньому випадку мало бути точно визначено, яка частина майна підлягала конфіскації: яке саме майно підлягало конфіскації, і окремі предмети, які підлягали конфіскації, мали бути чітко перелічені. Не допускалось зазначення у вироку лише вартості майна, яке підлягало конфіскації, оскільки в такому разі можна було вести мову про перехід конфіскації в інше покарання, а саме у штраф¹⁴.

Штраф. Питанням штрафу було присвячено ст. 27 Основних засад, у якій було передбачено, що зазначений вище вид соціального захисту накладався судом відповідно до майнового становища засудженого¹⁵.

Загалом відтворюючи приписи КК 1922 р. у досліджуваній сфері, Основні засади 1924 р. піддали регламентацію штрафу подальшому розвитку¹⁶.

Відповідно до уже чинних приписів КК 1922 р., Основні засади у ст. 14 закріплювали положення, згідно з яким штраф призначався як у виді основної, так і у додаткової міри соціального захисту¹⁷.

Як і попередні нормативно-правові акти, Основні засади 1924 р. також не закріплювали мінімального та максимального розмірів покарання у виді штрафу¹⁸.

Скеровуючись на майно, цей вид покарання за своєю суттю наближається до конфіскації. В той же час штраф відрізнявся від конфіскації тим, що спрямований був не на певне майно засудженого як конфіскація, а також тим, що накладався залежно від майнового становища засудженого¹⁹.

У випадку невнесення штрафу, останній міг бути замінений примусовими роботами, причому порядок такої заміни мав визначатись законодавством союзних республік²⁰.

Заміна штрафу позбавленням волі й позбавлення волі штрафом не допускалась. За твердженням сучасників, це було зроблено у зв'язку з тим, що можливість такого роду заміни «природно створювала б можливість звільнитися від позбавлення волі багатим людям і тягнуло б за собою позбавлення волі у всіх випадках для осіб, які не мали б спроможності сплатити штраф»²¹.

Варто зазначити, що встановлення єдиних для всього СРСР основ кримінального законодавства не виключало, а навпаки стимулювало законодавчу діяльність верховних органів влади союзних республік, які, за правильним твердженням А. Герцензона, мали в якомога коротший строк привести своє законодавство у відповідність до загальносоюзного, а також здійснити власну законодавчу діяльність щодо тих питань кримінального права, які не входили до компетенції Союзу РСР²². На це саме наголошував і А. Гончаров, зазначаючи, що досліджуваний нормативно-правовий акт «не намагався регламентувати з центру всі форми і види правовідносин, які склались на місцях залежно від економічних, культурних і національних особливостей», а лише «прагнув забезпечити загальносоюзну єдність кримінального права в цілому»²³. Відтак, Основні засади кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1924 р. в цілому являли собою систему найбільш важливих приписів Загальної частини радянського кримінального права свого часу.

Підсумовуючи викладене вище, можна дійти висновку, що Основні засади кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1924 р. передбачали всього два види майнових покарань (конфіскація майна і штраф), роль яких у загальній системі кримінальних покарань характеризується як допоміжна до тих, що досягали на особу засудженого. В той же час треба відмітити, що зазначені покарання були доволі добре розробленими та досить часто застосовувались на практиці.

¹ Гончаров А. Ф. Советское государство и право в период восстановления народного хозяйства СССР (1921–1925 гг.) / А. Ф. Гончаров. – М.: Всесоюзный юридический заочный институт, 1957. – 100 с. – С. 94.

² Мишутин П. Г. Очерки по истории советского уголовного права. 1917–1918 гг. / П. Г. Мишутин. – М., 1954. – 232 с. – С. 115.

³ Рамазанов А. Ж. Наказания, не связанные с лишением свободы, и практика их применения. / Дисс. ... канд. юрид. наук / А. Ж. Рамазанов. – Коломна: Коломенский государственный педагогический институт, 2002. – 164 с. – С. 23; Filar M. W siużbie utopii. 73 lata radzieckiego prawa karnego / M. Filar. – Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1992. – 108 s. – S. 19.

⁴ Мишутин П. Г. Вказана праця. – С. 117.

⁵ Гюнтер А. Контр-революционные преступления / А. Гюнтер. – Харьков: Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1929. – 158 с. – С. 12.

⁶ Основные начала уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик. Постановление ЦИК СССР от 31 октября 1924 г. / Уголовное законодательство СССР и союзных республик. Сборник (Основные законодательные акты). – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1957. – 532 с. – С. 9; Рамазанов А. Ж. Вказана праця. – С. 23.

⁷ Основные начала уголовного законодательства Союза ССР... – С. 12.

⁸ Исаев М. М. Основные начала уголовного законодательства СССР и союзных республик / М. М. Исаев. – М. – Ленинград: Государственное издательство, 1927. – 140 с. – С. 74.

⁹ Основные начала уголовного законодательства Союза ССР... – С. 12.

¹⁰ Основные начала уголовного законодательства Союза ССР... – С. 12.

¹¹ Тадевосян З. А. Штраф как мера наказания / З. А. Тадевосян. – Ереван: Издательство АН Армянской ССР, 1978. – 98 с. – С. 21.

¹² Основные начала уголовного законодательства Союза ССР... – С. 12.

¹³ Уголовное право. Общая часть. – М.: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1939. – 332 с. – С. 292–293.

¹⁴ Уголовное право. Общая часть... – С. 292.

¹⁵ Основные начала уголовного законодательства Союза ССР... – С. 12.

¹⁶ Тадевосян З. А. Вказана праця. – С. 21.

¹⁷ Исаев М. М. Вказана праця. – С. 76.

¹⁸ Тадевосян З. А. Вказана праця. – С. 21.

¹⁹ Уголовное право. Общая часть... – С. 293.

²⁰ Основные начала уголовного законодательства Союза ССР... – С. 12.

²¹ Уголовное право. Общая часть... – С. 294.

²² Герцензон А. А. Уголовное право. Часть общая / А. А. Герцензон. – М.: Издание РИО ВЮА, 1948. – 496 с. – С. 319; Гончаров А. Ф. Вказана праця. – С. 94.

²³ Гончаров А. Ф. Вказана праця. – С. 95.

Резюме

У статті досліджено майнові покарання, передбачені Основними засадами кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1924 р. Проаналізовано сутність, розміри та мету застосування штрафу і конфіскації майна. Крім того дано основну характеристику кримінально-правової політики Радянської держави в сфері застосування майнових покарань того часу.

Ключові слова: штраф, конфіскація майна, право, кримінально-правова політика.

Резюме

В статье исследуются имущественные наказания, предусмотренные Основными началами уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик 1924 г. Проанализированы суть, размеры и цель применения штрафа и конфискации имущества. Кроме того дана основная характеристика уголовно-правовой политики Советского государства в сфере применения имущественных наказаний того времени.

Ключевые слова: штраф, конфискация имущества, право, уголовно-правовая политика.

Summary

In article the property punishments provided by the Basic beginnings of the criminal legislation of USSR and union republics of 1924 are investigated. Analyzed an essence, the sizes and the purpose of application of the penalty and property confiscation. The basic characteristic of a criminally-legal policy of the Soviet state in scope of application of property punishments is besides given.

Key words: penalty, property confiscation, law, criminally-legal policy.

Отримано 10.01.2011

С. В. ОВЕРЧУК

Сергій Володимирович Оверчук, кандидат юридичних наук, завідувач кафедри Рівненського інституту Київського університету права НАН України

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СКЛАДУ СУДУ НА ОДНООСОБОВИЙ ТА КОЛЕГІАЛЬНИЙ

Одним із основних напрямів судової реформи в Україні є диференціація процесуальної форми. Питання про склад суду, який розглядає конкретну справу, здобуло свою актуалізацію лише після проголошення незалежності України, тобто отримало саме в останні роки нового та помітного «звучання» для вітчизняного кримінального судочинства. В юридичних працях українських авторів це питання в ракурсі підсудності поки що не знайшло належного висвітлення, а тому потребує більш докладного дослідження. На думку автора, оновлений підхід визначення підсудності справи, одночасно, конкретному суду та його складу є обґрунтованим, і, відповідно, дослідження в цьому напрямі надасть новий поштовх до розвитку кримінального процесу, зокрема, створює можливість для виявлення нових сторін інститутів підсудності та складу суду.

Вказана проблема визначення складу суду, який повинен розглядати справу по першій інстанції, є однією з тих, котрі привертають підвищену увагу як теорії, так і практики. Цю проблематику висвітлювали у своїх працях В. Д. Бринцев, І. О. Русанова, В. Савицький, М. С. Строгович, Г. С. Фельдштейн, І. Я. Фойницький та низка інших науковців.

Мета наукової розвідки полягає перш за все у визначенні того оптимального варіанту складу суду, при якому вірогідність судової помилки була б зведена до мінімуму. По мірі поглиблення диференціації процесуальної форми підвищується значення правил про підсудність справ різним складам суду.

Декларація прав і свобод людини і громадянина, визначаючи принцип презумпції невинуватості в ст. 34, пов'язувала цю презумпцію з вираком «компетентного, незалежного та неупередженого суду». Є всі підстави вважати, що компетентність суду – це, крім всього, ще і його відповідність вимогам закону відносно складу суду.

Отже, можна визнати, що право на розгляд справи компетентним складом суду відповідно до її підсудності відноситься до основних прав і свобод людини і громадянина. Виходячи з цього, порушення правил про підсудність справи законному складу суду, що є компетентним розглядати дану справу, – це завжди безумовна підстава для відміни судового рішення. Як з теоретичної точки зору, так і з практичних міркувань диференційована побудова судової системи і процесуальної форми об'єктивно необхідна, однак, вона повинна провадитись із дотриманням процесуальних гарантій та демократичних принципів правосуддя.

Сучасне українське законодавство обрало шлях на диференціацію складу суду, закріпивши його в ст. 129 Конституції, але він не повинен привести до великого різноманіття процесуальних форм. Помилковим і недоцільним було б встановлення для розгляду кожного виду або навіть роду злочинів свого, особливого скла-